

Oas av kåkstäder för ejder

I hundratals år har »fågelvaktare« tagit hand om ådorna på Lånan. De bygger kojor av allsköns bråte och bäddar med tång åt de ruvande fåglarna. Belöningen blir världens bästa dun. Häng med på guidad tur till ejdrarnas egen »fristad«.

TEXT: Josefin Ekberg FOTO: Roine Karlsson

VARJE VÅR I APRIL åker sex fågelvaktare ut till ön Lånan i yttre skärgården vid norska Helgelandskusten. De är födda och upp-vuxna här liksom ejdrarna de vaktar. En unik plats som sedan 2004 finns med på UNESCO:s världsarvslista, tack vare kvin-nors sedan urminnes tiders arbete med att vårda ruvande ejdrar. Ådorna har länge varit öbornas omhuldade »hus-djur«. Det var kvinnornas arbete att samla in dun och ägg, när männen likt gudingar for till sjöss och skötte om fisket. Fruarnas sätt att bidra till hushållskassan. Deras första riktiga förvärvsarbete.

Traditionen har hållits vid liv ända till idag. Trots svårigheter som andra världskriget och att norska myndigheter på 70-talet »mutade« de bofasta att flytta iland. Av besparingsskäl. Ingen bor på Lånan året runt längre men överge sina ejdrar hade de inte hjärta till. Varje vår/sommar bor ejdervaktarna här i fyra månader. Tills arbetet är över för säsongen. På våren ska alla ejderhus som gått hårt åt under vintern renoveras. Och så fejas det. Man städar ur omkring 1000 redan. Ett slitsamt arbete som sköts

Havsörnen är en hotade fiende till ejdern och dess ungar

hukandes på knä. All gammal tång byts ut mot ny fräsch som blir ådornas »mad-rasser«.

Vi börjar med att gå runt stränderna och plocka tång som vi lägger på tork. Ejdrarna är kräsna och gillar inte att ligga på fuktig tång, berättar fågelvaktare *Erna Overgård*.

Det är bråda tider. Allt ska vara klart tills i maj när ejdern återvänder. Guding-

arna följer med för att efter parnings-perioden försvinna ut till havs. Två gånger om dagen kontrolleras redana om det finns ägg och hur många. Normalt läggs cirka fem ägg. Det krävs minst ett för att ejdrarna ska rugga. Om det saknas ägg läggs ett falskt ägg av trä dit så inte ådan ledsnar och smiter iväg.

– Det falska ägget lägger vi i redet när ejderns ägg blivit bortrövade. Det är för

att ejdern ska fortsätta att lägga ägg. Den tror det är sitt ägg. Om ägget är borta vill ejdern inte komma tillbaka till det redet, förklarar fågelvaktare *Hildegunn Nordum*.

Kåkstäder av ejderhus

Överallt på den flacka ön syns små skjul, kojor och kåkstäder av alla möjliga sorters byggmaterial. Sten, drivved och korrugerad plåt. Det ser ut som slummen i Indien men är fåglarnas eget Beverly Hills. Med lyxiga bostäder för alla smaker. En del föredrar att bo själva, andra i kollektiv. På ejderhusen, eller e-husen som de kallas på norska, står ibland invånarnas namn. Med tak över huvudet kan ådorna ligga och ruva på sina ägg i säkert skydd. Skulle något hot närma sig kommer »männis-korna« och schasar bort det.

– Värsta plågan är mink. Därför har vi hund här på ön, förklarar Erna.

Andra fiender kan vara utter, havsörn och stortrut. Men inte människan. Hen är bara en vän här. Det förekommer ingen ejderjakt tack och lov. Fågeln är fredad och nästan helig. Deras dun är så pass värdefullt. Förr var ett kilo lika mycket värt som en hel ko. Ejdern i den här skärgården har länge betraktats som ett husdjur. Och inget byte.

– De söker skydd hos oss och är nästan tama, säger Erna.

Ådorna återkommer till sitt eget krypin varje år. Under Ernas veranda sitter en skylt med texten »Mette Marit«. »Verandadamerna« som de kallas är så fina att de har fått kungliga namn. Och koll på Norges nationaldag tycks de också ha.

– De flyger alltid in den 17 maj, avslöjar Erna.

Mödosamt arbete

I fyra veckor ligger ådorna på redet. När ejdrarna ruvat färdigt och simmar iväg med sina små ungar börjar nästa fas för fågelvaktarna. Att samla in dunet, rensa och karda bort tång. Allt görs för hand så att fyllnadsmaterialet behåller sin spänst. *Margit Lande* sitter i en sjöbod och demonstrerar hur man rensar dunet. Hon sitter bakom en stor ram med strängar på, en så kallad »dunharpa« och drar fram och tillbaka med ett slags trähandtag så skräpet lossnar. Medan det fjäderlätta dunet ligger kvar. Sedan vänder hon på harpan och gör likadant på andra sidan.

Alida Nilsen, Lånan med ejderduntäcke. 1984.

I fiskebyn Nes på ön Vega står detta obebodda E-hus.

Åda

Och om igen och igen. Tills hon är nöjd. Ett tidsödande arbete.

Lönen för mödan blir förstklassigt dun. Världens bästa. Fluffigt, nästan viktlost och mycket värmeisolerande. Ett skräddarsytt täcke av handplockat ejderdun är det mest exklusiva att bädda sängen med. Det kan kosta upp emot 49 000 norska kronor. Dyrt kanske? Men det är en investering som håller i generationer. Åtminstone 100 år. Ofattbart och beundransvärt att verksamheten i dagens effektiva tidevarv går att leva på. Det krävs ett kilo dun från 60–70 redan för att fylla ett enda täcke (!). Tänk ändå att handgjort kan överträffa maskiner och borga för superb kvalitet.

Ejdermuseet i fiskebyen Nes

»Tänk ändå att handgjort kan överträffa maskiner och borga för superb kvalitet.«

Turismen ökar

Hildegunn Nordum är en driftig eldsjäl och något av Lånans ansikte utåt. Hon står bakom »Utværet Lånan – naturopplevelser i ærfugelns rike« som arrangerar guidade turer samt tillverkar och säljer dunprodukter. Med ett vackert leende visar hon oss till ett litet ejdermuseum uppe på ett loft. Där står långbord och bänkar på rad. Det serveras kaffe och smörgås. Vi får höra lite om öns historia och information om de exklusiva duntäckena som skräddarsys på beställning. Företaget är ensam i världen om att ha handplockat ejderdun i täckena och har blivit kunglig hovleverantör. Även Lånans

Margit Lande rensar dun

Om våren kommer ejderhonan med sin hane. Sen drar han till havs.

»Lönen för mödan blir förstklassigt dun. Världens bästa.«

fågelvaktare sover förnämt. De har alla egna ejderduntäcken.

Vi erbjuds att bli Lånanvänner, köpa lotter och souvenirer. Har man inte råd med ett duntäcke kan man köpa en liten påse med äkta ejderdun för 100 kronor. Det säljs illustrerade barnböcker om ejdrar. På både engelska och norska. Böcker för vuxna. En DVD-film om Lånan. Sockor och vantar av ejderdun. Vykort. Och mycket mer. Alla sätt att tjäna pengar på tas tillvara för att kunna fortsätta traditionen att hjälpa ejdern i utbyte mot värdefullt dun. Tur är väl det. Härute ökar beståndet av ejder.

Utan allt detta arbete skulle ejdern minska, säger Hildegunn.

Intresset och turismen till »ejderns rike« ökar. Ett påkostat naturum på ön Vega där båtarna till Lånan går från ska byggas. Nyligen gästades man av ett japanskt tv-team. Och ett nytt internationellt magasin om nordisk kultur gjorde nyss ett stort reportage om Lånan. Nu har till och med ett svenskt skärgårdsmagasin varit på besök. Kanske kan det ge inspiration till att bygga ejderhus i vår egen skärgård, som är så utarmad på denna karaktäristiska sjöfågel?

Hoppas. 🐾

Fakta/Lånan:

Varje tisdag och fredag mellan 30 juni–31 juli går guidade båtturer ut till Lånan. Resorna bokas via turistbyrån på Vega. Under fredningsperioden 1 maj till 23 juni finns exklusiv möjlighet att boka »ejderfågelsafari« med unik chans till kontakt med ejdrar tillsammans med fågelvaktare. Se program på www.lanan.no »Opplev Lånan« Endast förhandsbokning via Hildegunn Nordum gäller då. Turbåtarna går från Nes brygga på ön Vega. På bryggan finns ett fint ejdermuseum med utställning och butik samt café i närheten. Mer information finns på www.lanan.no och www.visitvega.no.

Sköna tumvantar av ejderdun

Souvenir från Lånan – äkta ejderdun